

ÖZET

Akademi dünyasında Helenlerin plastik sanatlarda ortaya koydukları ilerlemecilik ve köken sorunu yaklaşık olarak üç yüz yıllık bir zaman diliminden itibaren tartışılmaya başlanmış bir konudur. Arkeolojinin bir bilim olarak ortaya çıkmasında özellikle Batı Avuranın köken problemine eğilişi ve burjuva sınıf içerisindeki plastik sanatlara gösterilen ilginin oldukça önemli bir payının olduğunu söyleyebilmek mümkün görünmektedir. Ancak bu bağlam içerisinde özellikle, Burkert ve Bernal'ın da işaret ettiği üzere Batı Avrupa'nın arkeolojiye ve özelde ise plastik sanatlara yaklaşımı 20.yy'ın ortalarına kadar ideolojik bir düzlemde kendisine yer bulmaya başlamış ortaya konan eserler ise yine ideolojik bir bütünlük içerisinde kalmıştır. Bilim alanının en önemli unsurlarından biri niteliğinde olan “objektiflik” ilkesi, köken arayışının ve Helenlerin “özel ulus” olduğu yolundaki yaygın düşüncenin gerisinde kalmış, plastik sanatlar üzerindeki doğu ve özelde Mısır etkisi subjektif bir kanal içerisinde değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Cook'un 1967 yılında da hala Helen anıtsal heykeltıraşlığın ortaya çıkmasında Mısır etkisini yadsıyanlara “önyargılı” çevreler nitelemesini yapması, Adam'ın ise artık bu konuda “şüpheye” yer olmadığını belirtmesi 20.yy'ın II.yarisından itibaren ortaya konan genel bir eğilim halinde karşımıza çıkmaktadır.

Günümüz akademi dünyasında, M.Ö XII.yy'da uygarlıkların yıkılmasına neden olan Ege Göçleriyle ilişkili olarak birbirinden oldukça farklı yaklaşımlar olmakla birlikte, özellikle bu döneme ilişkin olarak ortaya koyabileceğimiz unsur ve kategoriler sadece teorik bir zeminde yer almak zorundadır. Arkeolojik materyallerin azlığı bu dönemin açıklanamamasındaki en önemli etkenlerden biri olmakla birlikte özellikle Türkiyeli arkeologlardan Akurgal'ın bu döneme ilişkin olarak gerek teorik açılımları gerekse yapmış olduğu analogik açılımlar oldukça önemlidir.

Karanlık dönem içerisinde yine Helenlerin nasıl bir formasyona sahip oldukları ve bu dönem içerisindeki Yakın Doğu uygarlıkları ile olan ilişkisi sadece Lefkandi özelindeki mezar buluntuları dahilinde açığa çıkmakta, ancak bu buluntularda genel bir yaklaşımın oluşmasına neden olmamaktadır. Euboea adasının bu dönem içerisinde Kıbrıs ve Suriye coğrafyaları içerisindeki ticari konumlanışı bilinmekle birlikte, bu ticari konumlanışın sadece sınırlı bir düzeyde gerçekleştiğini arkeolojik materyallerin yardımıyla ortaya koyabiliyoruz. Karanlık dönem Helen plastik sanatına ilişkin olarak ortaya koyabileceğimiz genel bir yaklaşımın uzağında olduğumuz akademik yayınlarda genel olarak oluşan bir eğilim olmakla birlikte, bu döneme ilişkin olarak günümüzde sadece birkaç figürünün dışında örnek bulunmamaktadır. Snodgrass'ın Hellas Karanlık dönemine ilişkin olarak yaptığı çalışmalar özellikle yeni dönem arkeolojisinde bir başlangıç noktasına işaret etmekle birlikte, yine bu bağlam içerisinde Latacz'ın ortaya koyduğu önerme ve teoriler dikkatle incelenmelidir. Anadolu arkeolojisi anlamında ise, ilk olarak Akurgal'ın ortaya koyduğu Karanlık dönem tanımlaması Işık'ın tartıştığı ve yeni belirlemeler üzerinden eleştirel bir edinime tuttuğu oldukça önemli olan bir çalışmalar bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Geometrik dönemle birlikte ise Helenlerin ortaya koydukları bir plastik heykelcik alanından bahsedebilmek mümkün hale gelmiş ve bu dönemde ortaya çıkan eserler özellikle Olympia merkezli Hellas coğrafyasında kendisine yer edinmiştir. Bu dönemde ortaya çıkan eserlerde bir doğu etkisinin olduğunu ifade edebilmek mümkün olmamakla birlikte, özellikle hatlarda görülen geometriksel unsurlar bu döneme ismini kazandıran bir özellik

olarak ifade edilmektedir. Geometrik dönem içerisinde özellikle bronz çalışmalar artmış olmakla birlikte bu dönem içerisinde aynı zamanda figürünlerin bir pazar payına sahip olması ve kutsal alanlarda artan bir eğilimle sunulması geleneği, ekonomi ve sanatın “aynı paydada” buluşmasını izlediğimiz ilk dönem olması açısından da oldukça önemlidir. Geometrik dönem içerisinde anıtsal bir sanat geleneğinden bahsedebilmek mümkün olmamakla birlikte özellikle bu dönem içerisinde, tapınak mimarlığının ve kült heykellerinin ahşaptan yapıldığı tahmin edilmekte ve antik kaynaklarda bu tahminsel varsayımı desteklemektedir.

Helenlerin Orientalizan dönemle birlikte bir “devrim” aşamasına girdiklerini hiçbir arkeolojik referansın alanında yer almadan ifade edebilmek mümkün görünmektedir. Orientalizan dönemin başlamasına neden olan en önemli etken ise M.Ö VIII.yy'ın II.yarisından itibaren başlayan “Büyük Kolonizasyon” dönemidir. Kolonizasyon tartışmaları günümüz akademi dünyasında artarak devam etmekle birlikte bu dönem içerisinde Helenlerin Kuzey Suriye'de özellikle Al-Mina, Mısır'da ise Naukratis kentiyle olan organik ilişkileri net olarak izlenebilmektedir. Orientalizan dönemin stil özelliği olarak adlandırılan Daedalik stiline, her ne kadar antik kaynaklar Helenlerin efsanevi sanatçısı Daidalos ile ilişkilendirse de biz bu stilin doğu etkili eserler özelinde kullanıldığına tanık olabiliyoruz. Orientalizan dönem içerisinde Helenlerin plastik alanında başlıca üç önemli değişim ortaya çıkmış olmakla birlikte, bunlardan ilki; Helenler bu dönemle birlikte doğunun figüratif kompozisyonlarına dahil olmaya başlamışlar özellikle sfenks, grifon ve siren gibi yaratıkları doğunun özgün sanat alanından kendi sanat alanlarına dahil etmeye başlamışlardır. İkinci önemli özellik olarak, Helenler bu dönemle birlikte özellikle metal işleme sanatını öğrenmeye başlamışlar, çekiçleme ve doldurma tekniğiyle yapılan bronz eserleri kendi sanat alanlarında oluşturmaya başlamışlardır. Bir diğer ve üçüncü önemli özellik ise bu dönemle birlikte Helenler doğunun tanrıçalarına (Astarte) ve mitosik öykülerine (Kronoos, Gılgamış, yılan İlluyanka vd.) bir eğilim göstermişler ve almadıkları doğu konularını kısa bir zaman dilimin ardından dönüştürerek kendi formasyonlarına dahil etmişlerdir.

Orientalizan dönemin en önemli ve Helen plastik sanatına katkısı ise, ilk örneğine M.Ö 640'larda rastlanan heykel sanatının ortaya çıkmasıdır. Heykel olarak adlandırılan üç boyutlu ve bağımsız heykellerin Daedalik stiline (Yakın Doğu) bir etkisiyle mi ortaya çıktığı yoksa direkt olarak Naukratis kenti dolayısıyla Mısır heykeltıraşlığının varlık alanının girilmesiyle mi ortaya çıktığı tam olarak belirlenmemektedir. Ancak yapılan teknik ve stilse analizlerin, Helenlerin ilk kourosu olarak nitelenen New York kourosunda olduğu gibi Mısır noktalama ve kareleme tekniğinin kullanıldığı bilinmektedir. Nikandre heykelinin ortaya çıkmasında var olan Yakın Doğu etkisinin, Dipyron başı ve New York kourosu özelinde Mısır etkisine dönüşmeye başladığını kronolojik olarak ifade edebilmek mümkün görünmektedir.

Helen sanatının özgün ve yapısal doğasını sadece estetize unsurların varlığı özelinde açıklanması ve bu bağlam içerisinde değerlendirmeye tabi tutulması, arkeolojik bir yaklaşımın unsur ve kategorilerinden uzak “ideolojik” bir yönelimin septomları olarak vücut bulmak zorundadır. Helen sanatının Yakın Doğu ve Mısır sanatından var olan farklılıklarının alt yapının farklılığı üzerinden edinime tabi tutulmaması, Childe'nın 1950'lerde ifadelendirdiği üzere, “posta pulu” arkeolojisinin varlık alanının omurgası niteliğindedir. Günümüzde, Hellas kent devletlerinin “demokrat” bir kimlikle oluştuğu üzerine inşa edilen tüm varyantlar özellikle 19.yy Batı Avrupa modellemesi içerisinde oluşturulmuş yapay ve tarihsel bir sürekliliğin inşasında oluşturulmuştur. Hellas kent devletleri içerisinde “Atina demokrasisi” olarak nitelenen vurgunun varlığına ek olarak, ifade edilen kent devleti içerisinde İplikçioğlu'nun üzerinde durduğu üzere sadece “devleti oluşturan insanların tümü değil erkek vatandaşlar söz söyleme hakkına sahip” olmaları, ortaya konan demokrasi yanılığının tipik bir örneğidir. Yine Aristoteles'in köleliği haklı

göstermek için “doğal kölelik” öğretisini de öne sürdüğü bilinmektedir. Bilgin'in üzerinde durduğu üzere, M.Ö V.yy Atina'sında 315.000 olan nüfusun yaklaşık olarak 115.000'inin kölelerden meydana geldiği yazılı belgeler özelinde kanıtlanmış durumdadır.

Helen sanat alanının varlık koşulları üzerinde durulduğu üzere, kent devletlerinin “demokrat” bir yönetim biçiminde oluştuğu ve “özgür sanatçıların” varlığında vücut bulduğu şeklinde açıklanamayacak kadar farklı bir rotada yer almaktadır. Burada önemli olan nokta, sanatsal olarak ortaya çıkan unsur ve kategorilerin alt yapı ve üretim ilişkilerinin varlık koşuluna göre oluştuğu ve bu bağlamda analogik bir çalışmanın yapılabileceği gerçeğidir.